

תורת הקורא

ובו הוראות מפורטות לבעלי קריאה

הלכות ומנהגים, דיוקים ודקדוקים, הערות ובידורים, חילופי גושים, הקשורים בקריאת פרשת השבוע

הערות, הארות, ביקורת, שאלות, רעיונות, וכן תרומות להשתתפות בהוצאות הגליונות, יתקבלו בכרחה במכון כמו"כ אפשר לשלוח בקשה לקבלת הגליונות במייל: tameytora@gmail.com פקס: 153775150494

גליון מס' 151

פרשת בהעלותך

ה"א תשע"ו

גליון זה יו"ל ע"י מכון 'טעמי תורה'

תודה לכל העוזרים והמסייעים שגליון זה יראה אור © כל הזכויות שמורות, ניתן לצלם ולהדפיס כמות שהוא ללא שינוי

הלכה ומנהג

מנהג האשכנזים לקרוא את קריאת המחנות בניגון מיוחד כעין שירת היס, ונאמרו בזה כמה טעמים. ומנהג הפרושים בארץ ישראל לקרוא בניגון הרגיל.

ויש להעיר, שאע"פ שמנהג זה היה נהוג באשכנז ופולין, נראה שהוא מנהג מאוחר ממאות השנים האחרונות, ואינו מנהג קדום, שמנהג זה אינו מופיע בספרי המנהגים המוקדמים, והובא לראשונה רק בספר דברי קהילות (המחבר את מנהגי פרנקפורט בשנת תקע"ח).

ויתכן שהפרושים אכן ביטלו מנהג זה משום שיש לפקפק על מנהג זה מצד משמשים מניגון ופסוק הטעמים, ובפרט שאף בסוף פסוק לא מפסיקים כראוי, וכתבו הפוסקים (שתי ידות, דרך חיים ק"ח ע"ב. והובא בשע"ת ס"ס ס"א) שיש להקפיד על ההפסק בסוף פסוק אף יותר משאר טעמים.

וכן יש לדון אם יש בהשמטת נגינת סוף פסוק וחיבור שני פסוקים יחד איסור מצד דין 'כל פסוקא דלא פסקיה משה' אנו לא פסקינן ליה' (תענית כ"ז ע"ב, מגילה כ"ב ע"א). שמשון שו"ע הרב (סי' תצ"ד סעיף י"א, ובבה"ל שם העתיק דבריו מלה במילה) משמע, שאע"פ שמוסיף נגינת סוף פסוק באמצע פסוק, אם ממשיך לקרוא את חצי הפסוק השני אין בזה איסור מצד דין 'כל פסוקא דלא פסקיה משה', ורק אם מפסיק לגמרי את הקריאה באמצע פסוק עובר על דין זה. וא"כ ודאי שגם בהשמטת נגינת סוף פסוק וחיבור שני פסוקים אין איסור מדין 'כל פסוקא דלא פסקיה משה'.

אך מדברי היעב"ץ (הגהותיו לקידושין ל' ע"א, לוח ארש סימן תס"ב) מוכח שאם מוסיף נגינת סוף פסוק באמצע פסוק, אף כשאנו מפסיק הקריאה לגמרי, או אם קורא כמה פסוקים יחד ומשמיט נגינת סוף פסוק בסוף הפסוק, עובר על דין 'כל פסוקא דלא פסקיה משה'. וכן נקטו בפשיטות באגרות משה (או"ח ח"ג סי' י"ט), ובהליכות שלמה (תפילה, פ"ב דבר הלכה אות ל"ו).

ה' בספר תיקון יששכר (דף ע"ו) כתב בשם מנהג צפת שקיבלוהו מקדמוניהם להחליש את ניגון הטעמים ולקראו כמו בדאגה פרשת העגל, וכן ששה פסוקים הראשונים שבפרשת המתאוננים מהפסוק 'וְיָהּ הָעַם כְּמִתְאַנְנִים'. והטעם, משום שאין נכון להטעים בנעימות וקול ערבות בספר תורה ברבים את מעשה אבותינו הרע הזה.

ובכנסת הגדולה (או"ח סימן תכ"ח) הביא בשמו שקוראים פסוקים אלו של פרשת המתאוננים בקול נמוך. והובאו דבריו בפרי חדש (שם סק"ז), ובקיצור שו"ע (סימן ע"ח סעיף ד'). וכן הובא המנהג בלוח לא"י להגרימ"ט (גבי פרשת המתאוננים בלבד ולא גבי פרשת העגל). וכתבו הטעם להראות שהם מתחרטים מאשר הרעו לעשות. ויש להעיר, שמשון תיקון יששכר נראה שאין כוונתו להנמכת קול הקריאה, שהרי כתב שהמנהג להחליש ניגון הטעמים ולקראו כמו בדאגה משום שאין נכון להטעים בנעימות וקול ערבות, ומשמע מלשוננו שאין לקרוא את הטעמים בניגון ונעימות כשאר פרשיות, אלא להטעים בניגון קל ורפה כקורא בדאגה, כדי להמעיט את הנעימות שבקריאה בטעמים. אך בכנסת הגדולה שהביא דבריו כתב שיש להנמיך את קול הקריאה.

ועוד יש להעיר, שבתיקון יששכר כתב הטעם משום שאין נכון להטעים בנעימות וקול ערבות בספר תורה ברבים את מעשה אבותינו הרע הזה, ובכנסת הגדולה כתב טעם אחר להראות שהם מתחרטים מאשר הרעו לעשות. וצ"ע.

י' כ"כ הפרי חדש (סימן תכ"ח סק"ז) גבי הקריאות שקוראים בקול נמוך, והועתקו דבריו באחרונים.

א' כן מנהג גרמניה (דברי קהילות), ליטא (אחת שאלתי עמ' קכ"ה, לענין ניגון בקריאת המסעות, ובפשטות המנהג לנגן בקריאת המחנות ובקריאת המסעות הוא אותו מנהג), הונגריה (חדוש בחדשו - מנהגי הגר), ושאר קהילות אשכנז ופולין.

ב' ויש בזה שני מנהגים. ברוב המקומות נוהגים לנגן בכל מקום שכתוב 'וְעַל צָבָא' או 'וְעַל צָבָא' עד סוף הפסוק בניגון בפני עצמו, ואח"כ שני הפסוקים הבאים אחריו מחוברים יחד במחזור ניגון אחד, כשפסוק אחד בניגון יורד, ולאחריו פסוק אחד בניגון עולה, וכך חוזרים בכל ארבעת המחנות (וכן כתב בדברי קהילות).

למנהג זה הפסוקים המנוגנים הם: פרק י' חצי פסוק י"ד, פסוקים ט"ו ט"ז, חצי פסוק י"ח, פסוקים י"ט כ', חצי פסוק כ"ב, פסוקים כ"ג כ"ד, חצי פסוק כ"ה, פסוקים כ"ו כ"ז.

ויש מקומות שנוהגים לנגן בכל פעם רק את שני הפסוקים המלאים, אך חצי הפסוק הראשון 'וְעַל צָבָא' או 'וְעַל צָבָא' עד סוף הפסוק נקרא בניגון רגיל. ולמנהג זה הפסוקים המנוגנים הם: ט"ז, י"ט כ', כ"ג כ"ד, כ"ו כ"ז.

ויש להעיר, שמחמת הניגון המיוחד יש נטיה לנגן ללא התאמה לטעמים כלל, אך באמת יש להקפיד לנגן את טעמי המקרא בניגון המיוחד, ולא לקרוא רק בניגון המיוחד ללא ניגון הטעמים (חוץ ממה שמחברים פסוקים יחד שא"א להטעים בסוף פסוק כראוי. וכן משמע בדברי קהילות, שכתב שמאריך בחיבות 'וְעַל צָבָא' או 'וְעַל צָבָא' לנגן בהן כעין קדמא קטן שעליה, אך בפסוק 'וְעַל צָבָא' משה בן ג'ד' שאין בהן קדמא קטן לא יאריך לנגן, אלא ינגן בניגון המתאים להטעמת טפחא אתנחתא).

ויש שנוהגים לנגן בניגון המיוחד, אך מנגנים אותו בהתאמה מלאה לטעמי המקרא וללא חיבור פסוקים, באופן שכל פסוק מנוגן בפני עצמו. ויש לברר האם מנהג זה היה נהוג במקצת מקומות, או שזה רק תיקון למנהג שמנגנים בחיבור פסוקים.

ג' באחרונים כתבו כמה טעמים גבי הניגון במסעות שבפרשת מסעי, ולכאורה אותם טעמים נכונים גם גבי קריאת המחנות המתארים גם הם את האופן בו נסעו מחנה בני ישראל.

בדברי קהילות כתב שהטעם כמו שכתב רש"י בד"ה אלה מסעי (במדרש ל"ג א'). ונראה שכוונתו למה שכתב רש"י שהמסעות נכתבו להודיע חסדיו של מקום, וא"כ יש מקום לנגנם בניגון המורה על השמחה של חסד ה' עמו. והמהר"ם שיק (מובא בספר שאלו בחירי ה', עמ' ט') ביאר ע"פ מחלוקת רש"י ורמב"ן אם המסעות היו לשבח או לגנאי, שלרש"י היו לגנאי (שכתב: שאע"פ שגור עליהם לטלטל ולהניעם במדבר), ולרמב"ן היו לשבח (שכתב: נתן דעתו לכתוב המסעות ונתחבין בזה להודיע חסדיו של הקב"ה עמהם), ולפי דעת הרמב"ן שהיו לשבח, צריך לקרואם בניגון המיוחד, ולפי דעת רש"י שהיו לגנאי, קוראים את המסעות בדרך שאר פרשיות. והעיד שכך נהגו אצל רבו החתם סופר לקרוא המסעות ללא ניגון.

ויש שנתנו טעם (עלה יונה עמ' ש"ח) ע"פ שיטת רב אשי (במסכת עבודה זרה כ"ד ע"ב) שבכל המסעות כשאמר משה 'קוּמָה יִי וְיִפְצֹא אֶיבֶיךָ', ענו ישראל את שירת 'רוני רוני השיטה', וא"כ כל המסעות היו בשירה.

ד' וכן כתב הגר"ש דבליצקי (קונטרס תקון תפלה עמ' ל', ספר וזרח השמש עמ' פ"ב). וצ"ע בטעם ביטול המנהג שהיה נהוג בכל תפוצות אשכנז. ואולי לא בכל המקומות נהגו כן, וכמו שהובא בהערה לעיל בשם המהר"ם שיק שמנהג החתם סופר היה שלא לנגן במסעות, וצ"ע בזה.

וקוראים בקול רם כשאר קריאות'.

❖❖❖ ❖❖❖ ❖❖❖

❖ דיוקים ודקדוקים ❖

ח' ב': **בְּהַעֲלֶתְךָ** - התי"ו בשווא נע.

שְׁבַעַת - הבי"ת בשווא נח. ויש להזהר שלא להבליע את העי"ן שאחריה ולקרוא 'שְׁבַת'. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להזהר שלא תיבלע האות הגרונית". ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להזהר בהן בזה: **בְּמִרְאָה. הִרְאָה. וְהִקְהִלְתָּ. וַיְהִי. יִשְׁאִירוּ. חֲטָאֵי. וּלְאֶזְרָח. בְּמִרְאָה. וּמִרְאָה. יִסְעוּ. וּבְהֶאֱרִיד. וּבְהַעֲלֹתוֹ. לְמִסְעֵיהֶם. וּבְהִקְהִיל. לְצִבְאָתָם. נִתְנָאֵל. שְׁמַעוֹן. גְּדֵעוֹנִי. פְּגַעִיאל. בְּנִסְעָם. מִשְׁנָאִיד. וְחִבְעַר. וַיַּעֲק. תִּבְעֶרָה. הַתָּאוֹ. וּבְעֵינֵי. אֶרְאָה. שְׁבָעִים. תִּרְאָה. וּכְאֻמָּתִים. הַמִּמְעִיט. הַמִּתְאֵוִים. פְּתָאִים. שְׁמַעוֹ. בְּמִרְאָה. וּמִרְאָה. וַיַּעֲק.**

ח' ד': **מַעֲשֶׂה** - השי"ן בצירי. ואין לקרוא 'מַעֲשֶׂה' בסגול.

ח' ו': **הַלְלִים** - הלמ"ד רפה, ובשווא נח". וכן הוא להלן. וכן הוא להלן (ח' כ', כ"ה, כ"ו) בתיבת **לְלִים**.

ח' ז': **עֲלִיהֶם** - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'אֲלִיהֶם' באל"ף". וכן הוא להלן (ח' כ"א, י' ל"ד, י"א י"ב, כ"ה, כ"ו, כ"ט).

ח' ט': **אֶת־כָּל־עֲדַת** - יש להקפיד לגנון את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים 'אֶת־כָּל־עֲדַת'.

ח' י"א: **מֵאֵת** - יש להזהר שלא להבליע את האל"ף וישמע שקרא 'מֵת'. וכן הוא להלן (י"א ל"א א").

ח' י"ב: **אֶת־הָאֱלֹהִים חֲטָאֵת וְאֶת־הָאֱלֹהִים עֲלָה לִי** - יש להקפיד להטעים היטב את הפשטא המפסיק שבתיבת 'עֲלָה', שהוא ניגון מפסיק יותר מהגרש שבתיבת 'חֲטָאֵת', שאם לא יטעים כראוי ישמע שרק העולה היא לה', בעוד שגם החטאת וגם העולה הם לה'.

ח' י"ג: **וְהַעֲמִדְתָּ** - הדלי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע", למרות הקושי". ויש להזהר שלא להבליעה בתי"ו שישמע שקרא 'וְהַעֲמִדְתָּ'. או לחלק את התיבה לשתי תיבות ולקרוא 'וְהַעֲמִדְתָּ'. ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח בלי להבליע את הדלי"ת או לחלקה לשתי תיבות, עדיף לקרוא בשווא נע. וכן הוא להלן (י' ל'): **מוֹלְדֵתִי**. ולהלן (י"א י"ב): **יִלְדֵתִיהוּ**. ולהלן (י"א י"ז): **וַיִּרְדֵּתִי**.

ח' י"ד: **וַהֲיוּ לִי** - הטעם מלעיל בה"א".

ח' ט": **וְאֶחָד־יָבֵן** - החי"ת בחטף פתח. ואין לקרוא 'וְאֶחָד־יָבֵן' בשווא נח.

וכאן אין מתג לפני השווא (וכ"כ מנחת שי במדבר א' ג', ח' ו'), ומוכח שהלמ"ד שאחריה בשווא נח. ואע"פ שיש מעט ספרים עם מתג לפני השווא, ספרים אלו הלכו בשיטה אחרת שלא דקדקה בהנחת מתגים אלו, ולא באו להורות שהשווא נע (כמו שהוכיח רח"ה, עין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה הערה ח'). וכן כתב להדיא ר"י חיוג' (שלשה ספרי דקדוק, עמ' 130), שהלמ"ד שבתיבת הלויים בשווא נח. ובסידור ר' שבתי סופר (תפילת שבת, משנת השיור שהלויים היו אומרים) כתב שהלמ"ד בשווא נע, ואף כתב שמהרש"ל בסידורו ניקד את הלמ"ד בחטף פתח, דהיינו שהבין ג"כ שהשווא נע. וכנראה מכיון שבספריהם היה מתג, לא חילקו, והסיקו מכך שהשווא נע.

בגמרא (מעילה כ"ד ע"ב) כתוב שאין לכהן לישא את כפיו אם קורא אות אל"ף כאות עי"ן או אות עי"ן כאות אל"ף, וכן אין למנות כשליח ציבור מי שקורא כן. וכן נפסק בשולחן ערוך (או"ח סימן ג' סעיף י"ב). ובמשנה ברורה שם (סקל"ז) הביא את דברי האחרונים, שכתבו שבמקום שכולם מדברים כך מותר.

אך אע"פ שבמקום שכולם קוראים כך מותר להעלותו כש"ץ כיון שכך רגילים באותו מקום, מ"מ לכתחילה ודאי ראוי ונכון להדר לקרוא כהוגן בהגייה הנכונה.

ובערוך השולחן (סימן ג' סעיף י"ד, סימן ס"א סעיף ח', סימן ס"ב סעיף ב') כתב שבמדיניותו אין בקיאים בחילוק שבין אל"ף לעי"ן, אך בכל זאת כתב (סימן ס"א סעיף ח') שבקריאת שמע יש לדקדק להפרישם זה מזה, וכתב עוד (סימן ס"ב סעיף ב') שהמדקדק במצוות יראה לדקדק בזה הרבה בכל התורה, ושכרו גדול כשמדקדק בזה, ובפרט במקום שאם קורא שלא כראוי משתנה המשמעות.

" ובפסוק זה יש להקפיד על כך ביותר, משום שאם ישמע שקרא 'מת', הוא גידוף ח"ו.

" ולא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש. וכל הטעם שהתי"ו דגושה, משום שלפניה שווא נח.

" הגיית הדלי"ת הרפה דומה להגיית האות זי"ן, ואין כל קושי להגותה בשווא נח לפני האות תי"ו, אך כיון שאצל האשכנזים והספרדים נשתכחה הגיית הדלי"ת הרפה, והוגים כל דלי"ת כמו הדלי"ת הדגושה בדגש קל, נוצר קושי להגותה לפני האות תי"ו (וראה מש"כ בזה בשו"ת פאת שדך ח"ב סוף סימן כ"ד).

" משום נסוג אחור. וענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו הערה ג'.

י' בשערי רחמים על השערי אפרים (שער ג' סק"ג) כתב שבמחוז פולין לא נהגו בהנמכת הקול בפרשת העגל ובפרשת המתאוננים. וכן הגר"ח נאה בקצות השלחן (בדי השלחן ס"ו פ"ד) הביא את המנהג להנמיך את הקול בפרשת העגל ובפרשת המתאוננים, אך סיים וכתב שלא נהגו אצלנו בזה.

וכן יש ספרי מנהגים הכותבים בפירוט את מנהגי הגבחות והנמכת הקול במקומות שונים בקריאת התורה (כגון: מנהגים דק"ק וורמיישא, דברי קהילות), ולא כתבו מנהג הנמכת הקול בפרשת העגל ובפרשת המתאוננים, ומוכח מזה שלא נהגו בזה במקומם. ונראה שניתן להסיק מכך שמנהג רוב המקומות היה שלא להנמיך את הקול בפסוקים אלו.

ובספר שער המפקד (להלכות קריאת ספר תורה, נהר פקוד אות י"ג) כתב שראה שנהגים לקרוא בקול נמוך רק פרשת העגל ולא פרשת המתאוננים, וכתב שטעמא רבה איכא בזה, שדוקא במעשה העגל שאמרו חז"ל (סנהדרין ק"ב ע"א) אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה קצת מחטא מעשה העגל דכתיב 'וְיָבִיט פְּקִידִי וּפְקִידֵי עֲלֵיהֶם חֲטָאֵת', א"כ עוד לא היטהרנו לגמרי מחטא העגל, ולכן שייד חרטה בדבר, כדי שישלם הקב"ה מדת דינו שנמצאת בכל דור, אך בענין המתאוננים, מלבד שהחוטאים היו באספסוף ולא כללות העם חטאו, הרי קיבלו את עונשם, ואם תאמר שנהיה מתביישים במעשה אבותינו שעשו לפנינו ומטעם זה נקרא בקול נמוך, א"כ היה לנו לקרוא בקול נמוך בפרשת קרח ובפרשת המרגלים, ובפרשת חוקת בענין הנחשים השרפים, ובפרשת בלק בענין בנות מואב, ובעוד פרשיות רבות מאד, ולמה בכל אלו לא קוראים בקול נמוך, אלא מוכח שרק בחטא העגל יש ענין לקרוא בקול נמוך שאיכא תועלת בחרטה לעורר רחמיו ולסלק מעלינו מדת הדין שבכל דור על מעשה העגל.

ויש להעיר, שבלוח לא"י להגרימ"ט הביא את מנהג הנמכת הקול רק בפרשת המתאוננים, אך לא הביא את מנהג הנמכת הקול בפרשת העגל.

" מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפנייה אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח (כגון: מלך במקום מלֹאֵךְ שמוֹן במקום שְׁמוֹנִין, ויג במקום וַיְהִי). וזה מצוי פעמים רבות, וצריך זהירות רבה מאד ע"מ לא להיכשל בזה. וכבר הזהיר על זה ביסוד ושורש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחטונות האותיות במי שאינו נזהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו בבאור הלכה (סימן ס"א, ד"ה דיגוש).

" עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה שם מבואר שכאשר נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה (או אחת מהאותיות כל"ב המנוקדות בפתח להורות על ידוע), ואין מתג לפני השווא, השווא נח.

ח' כ"ד: וְמַעֲלָה - העי"ן בשווא נח, ואין להבליעה ולקרוא 'וּמַעֲלָה', או לקרוא 'וּמַעֲלָה' בפתח העי"ן. וכן הוא להלן (י' ה'): וְתַקְעָתֶם. ולהלן (י' ל"א): יִדְעָתָּה. ולהלן (י"א ח'): טַעְמוּ.

ח' כ"ה: מַצְבָּא - הצד"י בדגש, והשווא נע"ו.

ט' א': אֶל־מִשְׁעָה בְּמִדְבַּר־סִינַי - הבי"ת רפה"ו. וכן הוא להלן (י"ב ח'): בְּעֶבְדִּי בְּמִשְׁעָה.

ט' ב': וַיַּעֲשֵׂה - הוי"ו בשווא נע. ואין לקרוא 'וַיַּעֲשֵׂה' בפתח.

אֶת־הַפֶּסַח - הפ"א בקמץ"ו.

ט' ג': וּכְכָל־מִשְׁפָּטָיו - יש אומרים שהכ"ף הראשונה בשווא נע, ויש אומרים שהיא בשווא נח"ו.

ט' ז': הַקָּרִיב - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של הה"א, שהוא שם פועל, שלא ישמע שקורא 'אֶקְרִיב' באל"ף שהוא לשון מדבר.

ט' ח': מַה־יֵצֵאָה - הוי"ד רפה (עיין במדור 'חילופי נוסחאות'), ויש להסתפק אם היא בשווא נע או בשווא נח"ו.

ט' י': כִּי־יִהְיֶה־טָמֵא | - מונח ופסיק אחריו, ואינו מונח לגרמיה*כח.

^{טו} וכיון שרוב הקוראים אינם מבחינים בהגיה בין וי"ו לבי"ת רפה, אם יקרא 'מַצְבָּא' ללא דגש ובשווא נח, ישמע כאילו קורא 'מַצְוָה'.

^{טז} ענין זה מבואר בגליון פרשת וישלח תשע"ו הערה י'.

^י הטעמים המפסיקים ביותר, שהם אתנחתא וסוף פסוק, גורמים לשינוי ניקוד האות המוטעמת משום ההפסק, וכגון במקום 'שְׁמִים', באתנחתא וסוף פסוק מנוקד 'שְׁמִים'. 'אֶרֶץ'-'אֶרֶץ'. 'מַצְרַיִם'-'מַצְרַיִם'. 'לֵילָה'-'לֵילָה'. ובפסוקים שאין בהם טעם אתנחתא, הטעם המפסיק ביותר שבפסוק מקבל את דין האתנחתא, וגורם לשינוי הניקוד כמו בטעם אתנחתא. כגון: לְמִטָּה אֶפְרַיִם הוֹשֵׁעַ בְּדִנְיָן (במדבר י"ג ח'), הָבִיא בְּכָל־יְמֵי בְנֵי אִשְׁפָּתוֹ (איכה ג' י"ג), וַיִּגְרַס בְּחֶזֶק שֵׁנִי הַכְּפִישֵׁנִי בְּאֶפֶר (שם ט"ו ג'), וְאַל־תוֹלְדוֹת פָּרָץ פָּרָץ הוֹלִיד אֶת־חֲצִצְרוֹן (רות ד' י"ח), וְעַבְדְּךָ הוֹלִיד אֶת־יִשְׂרָאֵל הוֹלִיד אֶת־דָּוִד (שם כ"ב). ומשום כך מנוקד כאן 'אֶת־הַפֶּסַח' בקמץ, כיון שאין בפסוק זה אתנחתא, והטפחא הוא המפסיק הגדול ביותר בפסוק זה.

אמנם יש לציין, שבפסוקים שאין בהם הפסק ענין כלל, אף המפסיק הגדול שבפסוק אינו מקבל את דין האתנחתא, ואינו גורם לשינוי הניקוד. כגון: לֹא תִטֶּה מִשְׁפָּט אֲבִינֶדָּב בְּרִיבּוֹ (שמות כ"ג ו'), וַיֵּשֶׁב אֶת־מִסְדֵּי הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן (שם מ"ב ח').

^{יח} משום כלל הדומות. וענין זה מבואר בגליון פרשת נח תשע"ו הערה ב'.

^{יט} דרך ה"א הידיעה להינקד בפתח, ואחריה בא דגש (כגון: הַמִּים, הַשָּׁמַיִם). וכאשר אחר ה"א הידיעה באה אחת מהאותיות אהחער שאינן מקבלות דגש, באותיות אע"ר יבוא במקום הדגש תשלום דגש בה"א הידיעה הקודמת לו, ע"י שתנוקד בקמץ במקום בפתח (כגון: הָאֵתָהּ, הָרָאשׁוֹן), אך כשבאות אותיות ה"ח אחר ה"א הידיעה לא יבוא תשלום דגש, ואע"פ שנשמט מהן הדגש ה"א הידיעה תנוקד בפתח (כגון: הָהוּא, הָהָלֹם).

אך כאשר באה אות שוואית אחר ה"א הידיעה, מצוי פעמים שנשמט דגש זה שאחר ה"א הידיעה (תופעה זו של השמטת הדגש מאות שוואית שאחר ה"א הידיעה, מצויה בעיקר באות וי"ד (כגון: הַיְשׁוּעָה, הַיְלָלִים), ובאות מ"ם (כגון: הַמִּלְלָה, הַמִּלְלָה, הַמִּדְבָּר). וכן נמצא פעמים מעטות גם באות למ"ד (כגון: הַלָּלוּם), ובאות צד"י (כגון: הַפְּרָדִים), ובאות ש"ן (כגון: הַשְּׁלֵפִים)). וכיון שנשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה, תנועת הפתח שתחת ה"א הידיעה נסגרת ע"י השווא נח שאחריה במקום ע"י הדגש (אחר הברה המנוקדת בתנועה קטנה יבוא תמיד שווא נח או דגש כדי לסגור את ההברה הפתוחה).

ותיבת 'מה' נוהגת תמיד כמו ה"א הידיעה, והיינו שהמ"ם בתיבת 'מה' מנוקדת בפתח ובאות שאחריה בא דגש (כגון: מַה יִקְרָא, מַה זֹאת, מַה זָרָא), וכאשר אחר תיבת 'מה' באה אחת מהאותיות שאינן מקבלות דגש, יבוא תשלום דגש בתיבת 'מה' (כגון: מַה אֶשְׁשֶׁה, מַה הֵנָּה, מַה רָאִיתִי).

וכן לגבי השמטת הדגש באות שוואית, מצאנו שתיבת 'מה' נוהגת בזה כבה"א הידיעה, ומתוך ששה מקומות במקרא בהם אחר תיבת 'מה' באה אות וי"ד שוואית (שבאות וי"ד כמעט תמיד נשמט הדגש שאחר ה"א הידיעה), בחמשה מקומות

לְנֶפֶשׁ - הלמ"ד בקמץ. ואין לקרוא 'לְנֶפֶשׁ' בשווא נע.

וַעֲשֵׂה פֶסַח - הטעם מלעיל בעי"ן*י"ד. וכן הוא להלן (ט' י"ד).

ט' י"ב: לֹא יִשְׁבְּרוּ־בּוֹ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'לֹא־יִשְׁבְּרוּ בּוֹ'.

ט' י"ד: וְכִי־יִגְדֹר - יש להפריד בין הדבקים, ולהגות את הוי"ד כראוי, שלא ישמע שקורא 'וְכִי אֶגְדֹר' באל"ף.

ט' ט"ו: הָקִים - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של הה"א, שהוא שם פועל, שלא ישמע שקורא 'אָקִים' באל"ף שהוא לשון מדבר.

ט' ט"ז: יִכְסֶּנּוּ - הסמ"ך בסגול, והנו"ן דגושה, והוא לשון יחיד נסתר. והקורא 'יִכְסֶּנּוּ' בצירי ורפה"ו, משנה משמעות ללשון רבים המדברים על עצמם*כא. וכן הוא להלן בתיבת: עוֹדְנָו (י"א ג').

ט' י"ז: וְאֶחָדִי כֵן - הטעם מלעיל באל"ף*י"ד.

י' ג': אֶל־פֶּתַח - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של התי"ו, שלא ישמע שקורא 'פֶּסַח' בסמ"ך*כב.

נשמט הדגש (והם: מה'יצוה, במדבר ט' ח'. מה'תקדש, שופטים י' א". מה'תקדש, ירמיה ה' ט"ו. מה'תקדש, בבקום ב' א'. מה'תקדש, תהלים פ"ה ט'. ובפסוק אחד הוי"ד דגושה: מה'תקדש, תהלים פ"ד ב'). ולכן בפתוחות נראה שגם לגבי תיבת 'מה' תנועת הפתח נסגרת ע"י שווא נח במקום ע"י דגש, וממילא שווא זה שבאות וי"ד רפה שאחר תיבת 'מה' הוא שווא נח, שאם השווא נע, ההברה תישאר פתוחה (ונראה שהטעם שרק באות שוואית שאחר ה"א הידיעה נשמט הדגש, ולא בשאר תנועות, משום שרק באות שוואית יכולה ההברה להסיגר גם אם ישמט הדגש, ע"י שווא נח, אך בשאר תנועות שאחר ה"א הידיעה, אם ישמט הדגש ההברה תישאר פתוחה, ולכן לא נשמט הדגש משאר תנועות. ואמנם ע"פ המסורה יש מקומות בהם למרות שנשמט הדגש מאות שוואית שאחר ה"א הידיעה, בכל זאת השווא נע וההברה פתוחה (כמבואר במאמר על הדגש שאחר ה"א הידיעה), אך במקרים אלו שהשווא נע וההברה פתוחה יבוא תמיד מתג תחת ה"א הידיעה, וע"י הארכת התנועה יכולה ההברה להישאר פתוחה, אך לא מצאנו מעולם שההברה יכולה להישאר פתוחה כאשר אין בה מתג).

וכיוצא בזה מצאנו מקום נוסף שנשמט הדגש באות שוואית שאחר תיבת מה (בפסוק: מִתֵּשֶׁבֶת, זכריה ד' ב'), ואכן כתב רד"ק (מלכל ק"מ ע"א, עט סופר ד' ע"ב) ששווא זה נקרא בשווא נח, ונסמכת על תיבת 'מה' שלפניה. וכוונתו, שהשווא נח שאחר תיבת 'מה' סוגר את ההברה הפתוחה שבתיבת 'מה'. ומכל זה נראה שהוי"ד כאן בשווא נח.

אך מאידך, כתבו המדקדים ששווא בראש מילה הוא נע לעולם, ולא כתבו שבתיבה המוקפת לתיבה שמסתיימת בהברה פתוחה השווא נח בראש מילה, ולכאורה משמע שגם במקרה כזה השווא נע.

ולמעשה יש ממדקדיק זמננו שסוברים שהוי"ד בשווא נח (וכן דעת ר' דוד יצחקי ור' יעקב לופר), ויש הסוברים שהוי"ד בשווא נע (וכן דעת ר' אליהו לוי).

^כ לקוראים בהגיה המבחינה בין צירי לסגול, אם לא ידגישו את האות, אע"פ שעשו שלא כדין, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י הסגול. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין צירי לסגול, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י דגשות ורפיון האות, אם לא ידגישו, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

^{כא} וכבר כתב בשו"ת אורנים גדולים (למוד כ', סימן ג' בדפ"ח) (לר' אברהם ישראל זאבי זצ"ל אב"ד חברון, נפטר תצ"א, שו"ת זה מוזכר פעמים רבות בחיד"א וברע"א), שמי ששינה וקרא 'תְּשַׁלְּחֵנוּ' בנו"ן רפה במקום 'תְּשַׁלְּחֵנוּ' בנו"ן דגושה, וכיוצא בזה, הרי שינה משמעות ויש להחזירו (כמו שכתב הרמ"א (או"ח סימן קמ"ב סעיף א') שבשינוי שמשתנה הענין מחזירין אותו). והוסיף שם שגער בשלוחי ציבור שלא דקדקו לקרוא בדגש. והובאו דבריו בכף החיים (סימן קמ"ב אות ט').

^{כב} שהגיית התי"ו הרפה דומה להגיית הסמ"ך, ואם יקראנה ממש כסמ"ך, שינה משמעות. ומי שאינו יודע להגות את התי"ו כהווג, אלא רק כסמ"ך, היה מקום לומר שעדיף שיקראנה בדגש קל, מאשר שיקראנה כסמ"ך ותשתנה המשמעות.

אך בשו"ת פאת שדך (ח"א סימן כ"ד) אין דעתו נוחה מזה, וכתב שאין לחדש שיבושים כנגד משפטי לשון הקודש, כי השיבושים הישנים שאנחנו אנוסים במבטאם אין להקפיד עליהם כל כך, ויש לדימותם למה שאמרו ודלוגו עלי

י' י': וְבַמִּשְׁכָּן - הוּא בַּמִּשְׁכָּן, וְהוּא בַּמִּשְׁכָּן נִחָא.

חֲדָשִׁים - הַשִּׁנָּה בְּצִירָה, וְהוּא לְשׁוֹן רַבִּים. וַיִּשְׁלַח הַיָּהוָה אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרָאֵל בְּנֵי לֵוִי לְשׁוֹן יִשְׂרָאֵל שְׁקוּרָא 'חֲדָשִׁים' בְּשׁוּאָה נָע, שֶׁהוּא שִׁנּוּי מִשְׁמָעוֹת לְשׁוֹן יִחִיד.

י' ט'ו': יִשְׁשַׁכָּר - הַשִּׁנָּה לֹא נִשְׁמָעַת, וְנִקְרָא 'יִשְׁשַׁכָּר'.

י' כ"א: וְנִסְעוּ הַקְּהָלִים וְנִשְׁאַל הַמִּקְדָּשׁ וְהַקִּימוֹ אֶת־הַמִּשְׁכָּן עַד־בָּאָם - יֵשׁ לְהַקְפִּיד לְהַטְעִים הַיֵּטֵב אֶת הַאֲתַנְחָתָא הַמִּפְסִיק שְׁבַתִּיבַת 'הַמִּקְדָּשׁ', שֶׁאִם לֹא יִטְעִים כִּרְאוּי יִשְׁמַע שְׁבַתִּיבַת יְקִימוֹ אֶת הַמִּשְׁכָּן, בְּעוֹד שְׁפִירוּשׁוֹ שְׁבַתִּיבַת גִּרְשׁוֹן וּבְנֵי מִרְיָי יְקִימוֹ אֶת הַמִּשְׁכָּן טֶרֶם בּוֹאֵם שֶׁל בְּנֵי קְהָלִים.

י' כ"ג: בְּיָדֶיךָ - הֵא"א לֹא נִשְׁמָעַת, וְנִקְרָא 'בְּיָדֶיךָ'.

י' כ"ח: וַיִּסְעוּ - יֵשׁ לְהַקְפִּיד לִנְגֹן אֶת הַטַּעַם סוּף פְּסוּק כִּרְאוּי, וְלֹא לְהוֹסִיף טַעַם נוֹסֵף לִפְנֵי וְלִהְטְעִים וַיִּסְעוּ.

י' כ"ט: לְחֻבֵּב בְּיָדֶיךָ הַמִּדְיָנִי חֲתָן מִשֶּׁה - יֵשׁ לְהַקְפִּיד לְהַטְעִים הַיֵּטֵב אֶת הַזִּרְקָא הַמִּפְסִיק שְׁבַתִּיבַת 'הַמִּדְיָנִי', שֶׁהוּא נִיגוֹן מִפְסִיק יוֹתֵר מֵהַתְלִישָׁא שְׁבַתִּיבַת 'לְחֻבֵּב', שֶׁאִם לֹא יִטְעִים כִּרְאוּי יִשְׁמַע שְׁרַעוּאֵל הוּא חוֹתֵן מִשֶּׁה, בְּעוֹד שְׁפִירוּשׁ הַפְּסוּק הוּא שְׁחֻבֵּב בִּן רַעוּאֵל הוּא חוֹתֵן מִשֶּׁה.

נִסְעִים - רְאוּי לְהַקְפִּיד עַל הַגִּיּוּה נְכוֹנָה שֶׁל הַעִי"ן, שֶׁלֹּא יִשְׁמַע שְׁקוּרָא 'נִשְׁאַל' בְּשִׁי"ן וְאֵל"ף.

נִסְעִים | אֲנִיחָנוּ - מוֹנַח לְגִרְמִיָה, וְאִינוּ מוֹנַח רִגְלִי עִם פְּסִיק אַחֲרֵיכֶם.

אֲשֶׁר אָמַר יי - יֵשׁ לִנְגֹן אֶת שְׁנֵי הַמוֹנָחִים כִּרְאוּי, וְאִין לְהַשְׁמִיט אֶת הַמוֹנָח הָרִאשׁוֹן וְלִהְטְעִים 'אֲשֶׁר־אָמַר יי' בַּמִּקְדָּשׁ.

י' ל"ג: לְתוֹר - רְאוּי לְהַקְפִּיד עַל הַגִּיּוּה נְכוֹנָה שֶׁל הַעִי"ן, שֶׁלֹּא יִשְׁמַע שְׁקוּרָא 'לְסוֹר' בְּסִמ"ך.

י' ל"ה: קוֹמָה - הַטַּעַם מְלָרַע בְּמ"ם.

קוֹמָה | יי - מוֹנַח לְגִרְמִיָה, וְאִינוּ מוֹנַח רִגְלִי עִם פְּסִיק אַחֲרֵיכֶם.

י' ל"ו: שׁוּבָה - הַטַּעַם מְלָרַע בְּבִי"ת.

רְבִבּוֹת - הַבִּי"ת הָרִאשׁוֹנָה בְּשׁוּאָה נָע, וְאֵע"פ שִׁישׁ סְפָרִים הַמִּנְקָדִים 'רְבִבּוֹת' בְּחֹטֵף פֶּתַח, אִין לְהַגִּיּוּה כְּפֶתַח, אֲלֹא כְּשׁוּאָה נָע פְּשׁוּטִל. וְכֵן הוּא בְּנִי"ן שֶׁלֵּהֶלֶן (י"א א'): כְּמִתְאַנְּנִים.

י"א א': וַיִּחַר - הַטַּעַם מְלָרַע בְּו"ד.

וְתֹאכַל - הַטַּעַם מְלָרַע בְּתִי"ו.

י"א ד': וְהִאֲסַפְסַף - הֵא"ל"ף לֹא נִשְׁמָעַת, וְנִקְרָא 'וְהִאֲסַפְסַף'.

י"א ו': וְעָתָה - רְאוּי לְהַקְפִּיד עַל הַגִּיּוּה נְכוֹנָה שֶׁל הַעִי"ן, שֶׁלֹּא יִשְׁמַע שְׁקוּרָא 'וְעָתָה' בִּאֵל"ף. וְכֵן הוּא לְהֵלֶן (י"א ב'): וְעָתָה.

אֶל־הֶמָּן - הֵא"א בְּפֶתַח, וְהֵמ"ם דְּגוּשָׁה. וְהוּא לְשׁוֹן מְן" עִם ה"א הַיְדִיעָה לִפְנֵי. וְהַקּוּרָא 'הֶמָּן' בְּקִמָּץ וּרְפָה, מִשְׁנָה מִשְׁמָעוֹת לְשִׁמּוֹ שֶׁל הֶמָּן הָאֲגִי. וְכֵן הוּא לְהֵלֶן (י"א ז', ט').

בְּלִתִּי אֶל־הֶמָּן עֵינֵינוּ - יֵשׁ לְהַקְפִּיד לִנְגֹן אֶת הַטַּעַם בַּמִּקְדָּשׁ הַנְּכוֹן, וְלֹא לְהַחֲלִיף בֵּין הַמִּרְכָּא וְהַטְּפָחָא וְלִהְטְעִים 'בְּלִתִּי אֶל־הֶמָּן עֵינֵינוּ'.

עֵינֵינוּ - רְאוּי לְהַקְפִּיד עַל הַגִּיּוּה נְכוֹנָה שֶׁל הַעִי"ן, שֶׁלֹּא יִשְׁמַע שְׁקוּרָא 'אֵינֵנוּ' בִּאֵל"ף.

וְכָל־נוֹסֵף יִשְׁנֹו (מִבּוֹא בְּסִפְרֵי הַמִּדְקָדִים הַעוֹסִקִים בְּכָל־יְהוּדִים, וְכֵן בְּסִפְרֵי הַמִּקְרָא הַמִּיּוֹחַס לְד' יְהוּדָה בֶּן־בְּלַעַם), שְׁכַל מוֹנַח וְאַחֲרָיו רְבִיעַ, שִׁישׁ פְּסִיק בִּינְיָה, לְעוֹלָם הַמוֹנַח הוּא מוֹנַח לְגִרְמִיָה, וְאִינוּ מוֹנַח רִגְלִי עִם פְּסִיק אַחֲרָיו, פֶּרֶט לְפָעַם אַחַת בְּתַנ"ךְ (בִּישְׁעִיהַ מ"ב ה': הָאֵל | ל' ז') שֶׁהוּא מוֹנַח וּפְסִיק, וְאִינוּ מוֹנַח לְגִרְמִיָה.

כֵּן עֵינֵינוּ זֶה מְבֹאֵר בְּגִלְיוֹן פֶּרֶשׁת בְּרִאשִׁית תִּשְׁע"ו הָעֵרָה כ"ב.

ל' כִּמְבֹאֵר בְּאֵרוּכָה בְּמִאֲמַר הַחֲטָפִים שְׁחָטֵף פֶּתַח זֶה הוּא נִקְוֹד מוֹשָׁאֵל הַבָּא לְסִמָּן עַל שׁוּאָה נָע, וְאִינוּ חֲטָף פֶּתַח מִמֶּשׁ.

לא דרך ה"א הידיעה להינקד בפתח, ואחריה בא דגש (כגון: הַפִּסִּים, הַשְּׁמִים). וכאשר אחר ה"א הידיעה באה אחת מהאותיות אהחע"ר שאינן מקבלות דגש, באותיות אע"ר יבוא במקום הדגש תשלום דגש בה"א הידיעה הקודמת לו, ע"י שתנוקד בקמץ במקום בפתח (כגון: הַאֲחָדָה, הַרְאֲשׁוֹן), אך כשבאותיות ה"ח אחר ה"א הידיעה לא יבוא תשלום דגש, ואע"פ שנשמט מהן הדגש ה"א הידיעה תנוקד בפתח (כגון: הַהוּא, הַהֵלֶם).

וכיון שהאות אל"ף בתיבת 'וְהִאֲסַפְסַף' אינה נקראת, היה ראוי להיות מנוקד 'וְהִאֲסַפְסַף' שה"א הידיעה בפתח והסמ"ך שאחריה בדגש, שהרי כיון שהאל"ף אינה נקראת כאילו כתוב 'וְהִאֲסַפְסַף'. אך למרות זאת, כיון שכתובה האות אל"ף, אע"פ שאינה נקראת, בכל זאת נשמט הדגש מהאות סמ"ך שאחר ה"א הידיעה, וה"א הידיעה מנוקדת בקמץ לתשלום הדגש. ויותר מזה מצאנו בפסוק 'כִּי מִבֵּית הַסֹּדֵרִים' (קהלת ד' י"ד), שהיה ראוי להיות כתוב 'הַסֹּדֵרִים', ונשמטה האל"ף גם מהכתיב וגם מהמבטא, ובכל זאת ה"א מנוקדת בקמץ והסמ"ך רפה, כאילו יש ביניהם אות אל"ף.

ל' לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא ידגישו את האות, אע"פ שעשו שלא כדין, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י דגשות ורפיון האות, אם לא ידגישו יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

אהבה (כמובא בתוס' במסכת עבודה זרה דף כ"ב ע"ב ד"ה רגלא, בשם המדרש), וכשם שחם הקב"ה על השיבוש של עם הארץ שאין בו דעת ללמוד, כך חס על השיבוש שהורגלו בו הדורות וקשה לנו לעוקרו. והוסיף, שמי שלבו חרד ואינו רוצה לסמוך על המנהג שהורגלו בו, מוטב שילך אל בני תימן וירגיל לשונו בקריאת תי"ו רפה כהוגן, אך לא יחדש שיבושים לקראו בתי"ו דגושה.

כ' ענין זה מבואר בגליון פרשת בראשית תשע"ו ה' הערה ח'.

כ' ענין זה מבואר בגליון פרשת ויצא תשע"ו ה' הערה כ"א.

כ' וכמו שכתבו רש"י ואבן עזרא.

כ' כיון שהסוף פסוק בא כאן מיד אחר האתנחתא, ללא טעם נוסף ביניהם, וע"י זה נוצר קצת מחסור בנגינה, יש נטיה להוסיף טעם נוסף לפני הסוף פסוק, ויש להזהר לא לעשות כן אלא להטעים כראוי.

כ' ברוב העדות אין הבדל בהגייה בין אות שי"ן שמאלית לאות סמ"ך.

כ' הטעם מונח הוא טעם מחבר, ואילו הטעם מונח לגרמיה (שתמונתו כמונח רגיל, אלא שבא סימן פסיק | אחריה להודיע שהמונח שלפניו הוא המונח המפסיק) הוא טעם מפסיק, ובדרך כלל הוא בא לפני מונח רביעי (כגון: אֲדָבָר־עֶשֶׂב | זֶרַע זָרַע, וְלֵבֶל | רִמְשׁ עַל־הָאָרֶץ), אך יש פעמים שבא גם לפני טעמים אחרים.

וכאשר בא מונח ואחריו פסיק, ואין אחריו מונח רביעי, יש להסתפק אם הוא מונח לגרמיה, או שהוא מונח רגיל אלא שבא אחריו פסיק (פסיק בא רק אחר טעם מחבר, וענינו להורות על שהיה מועט מסיבות שונות, אך לא מסיבות תחביריות של פסוק וחידור הענין, שהתחביר מתבטא בניגון הטעמים בלבד, ולא ע"י שהיה בין התיבות).

וכדי לדעת איזה פסיק מורה על שהיה בפועל, ואיזה פסיק מורה שהמונח שלפניו הוא מונח לגרמיה המפסיק, מונה המסורה את כל הפסיקים שבמקרא המורים על שהיה, וכל פסיק שאינו נמנה ברשימה זו, מוכח שהוא לגרמיה. ומה שפסיק זה אינו נמנה ביניהם, מוכח שאינו אלא סימן שהמונח שלפניו הוא מונח לגרמיה ולא המונח המשרת (רשימה זו של המסורה מצויה בכתבי יד שונים של המקרא, וכן במערכת המסורה שבדפוס מק"ג (אות פ'), אך הרשימה שבמק"ג שגויה ומבולבלת מאד לעומת הרשימות המצויות בכתבי היד).

י"א ז': וְעִינֵי כַעֲנַן - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא 'וְאִינוּ כַעֲנַן' באל"ף*.

י"א ח': שָׁטוּ - יש להסתפק אם הטעם מלעיל בשי"ן, או מלרע בטי"ת^ל.

הַשָּׁמֶן - הטעם מלעיל בשי"ן, והמ"ם בסגול. ואין לקרוא 'הַשָּׁמֶן' מלרע^ל.

י"א י': אֶהְלֶה - יש אומרים שהאל"ף בקמץ קטן^ל. ויש אומרים שהאל"ף בקמץ גדול^ל.

וַיַּחַרְאֶף - יש להזהר שלא להבליע את האל"ף ולקרוא 'וַיַּחַרְאֶף' (י"ב ט').

י"א י"א: לָמָּה - הטעם מלרע במ"ם, והמ"ם רפה. ובהמשך הפסוק: וְלָמָּה, הטעם מלעיל בלמ"ד, והמ"ם דגושה^ל.

קָן - ראוי להקפיד על הגייה נכונה של החי"ת, שלא ישמע שקורא 'כָן' בכ"ף.

י"א ט': אֶתְעַשֶׂה לִי - הטעם מלעיל בעי"ן*.

י"א ט': אֶסְפֶּה-לִּי - הסמ"ך בשווא נח.

י"א י': וַיִּרְדֵּי, וַדְּבַרְתִּי, וַאֲצַלְתִּי, וְשָׁמַתִּי - הטעם מלרע בתי"ו.

י"א כ"ה: וַיֵּאָצֵּל - האל"ף לא נשמעת, ונקרא 'וַיֵּצֵל'. והטעם מלעיל ביו"ד.

י"א כ"ו: שְׁנֵי-אֲנָשִׁים | - מונח ופסיק אחריו, ואינו מונח לגרמיה^כ. וכן הוא בהמשך הפסוק: הָאֲחָד |.

הָאֲהָלָה - הטעם מלעיל באל"ף, והה"א שאחריה בחטף סגול^ל. ואין לנגן את הטעם בה"א או בלמ"ד.

י"א כ"ח: מִבְּחָרְיוֹ - הבי"ת בשווא נע. ואין לקרוא 'מִבְּחָרְיוֹ' בפתח.

י"א כ"ט: הַמְקַנָּא - המ"ם רפה, ובשווא נע^ל.

י"א ל': וַיֵּאָסֶף - הטעם מלרע בסמ"ך, והסמ"ך בצירי. ואין לקרוא 'וַיֵּאָסֶף' מלעיל ובסגול^מ.

במקורה, שהלא האות הגרונית היתה ראויה להנקד בשווא נח (אֶהְלֶה), ורק בגלל שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחטף, הורחב השווא שבאות הגרונית לחטף קמץ ונפתחה ההברה. וכיון שבמקור ההברה היתה סגורה, דינה כהברה סגורה, ולכן יכול לבוא בה קמץ קטן.

ל' שהרי כתבו המדקדים (ראה רד"ק מ"ב ב' י"ב ותהלים פ"ו ב') שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, ואף כשנראה שע"פ משפט הלשון הוא אמור להנקד בקמץ קטן. וכן כתבו המדקדים שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש או שווא נח אחר הקמץ הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

ל' דרך תיבת 'למה' להיות מוטעמת מלעיל, ובמ"ם דגושה, אך כאשר המילה שאחריה מתחילה באחת מהאותיות אה"ע, והיא מחוברת אליה בטעם, היא מוטעמת מלרע, והמ"ם רפה, ויש לכלל זה כמה יוצאים מן הכלל (דקדוקי הטעמים סעיף 56, רד"ק במבואל קצ"ג ע"א). ובפשטות אין זה סימן בעלמא, אלא שאותיות אה"ע הבאות אחר תיבת 'למה', הן גורמות שתיבת 'למה' תהיה מוטעמת מלרע (וכן נראה מלשון רשב"ם שמות ה' כ"ב).

ורש"ר הירש (שמות ל"ב, י"א-י"ב) כתב השערה שיש חילוק במשמעות בין תיבת 'לָמָּה' המוטעמת מלעיל לתיבת 'לָמָּה' המוטעמת מלרע, שתיבת 'לָמָּה' המוטעמת מלרע משמעה לשם מה, דהיינו משסתבר שיש סיבה לכך, אולם התכלית בלתי מובנת, ותיבת 'לָמָּה' המוטעמת מלעיל משמעה מדוע, דהיינו שהתכלית אמנם מובנת, והשאלה מדוע היא על עצם התכלית.

ולדבריו, מה שכתבו המדקדים שכאשר באה אחת מאותיות אה"ע אחר תיבת למה התיבה מוטעמת מלרע, הוא סימן בעלמא, ואינו הטעם שגורם שתיבת 'למה' תהיה מוטעמת מלרע. ולפי זה, הקורא 'לָמָּה' מלעיל במקום 'לָמָּה' מלרע, או להיפך, שינה משמעות.

ל' ענין זה מבואר בגליון פרשת וירא תשע"ג הערה ג'.

לט' עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה.

ואע"פ שהה"א כאן היא ה"א התמה ולא ה"א הידיעה, כיון שהיא מנוקדת בפתח כניקוד ה"א הידיעה (כגון: השמים, המים), ולא בחטף פתח כניקוד ה"א התמה (כגון: השמר, הַיָּפְלֵא), דינה כה"א הידיעה (והטעם שמנוקדת בפתח ולא בחטף פתח, משום שבתיבה זו האות שאחר ה"א התמה מנוקדת בשווא, ולא יכול לבוא חטף לפני שווא, ולכן השתנה ניקוד ה"א התמה מחטף פתח לפתח).

וכאן מוכח שהמ"ם בשווא נע מזה שיש מתג לפני המ"ם, ומילה זו אינה מופיעה ביוצאים מן הכלל במסורה הנקראים בשווא נח למרות המתג. וכן מוכח מזה שיש כתב יד (ט"ו) בו המ"ם כאן מנוקדת בחטף פתח (והיינו שהשווא נע, כמבואר במאמר החטפים שחטף פתח באות לא גרונית הוא סימן לשווא נע), ומוכח שהשווא נע. וכן כתב באבן עזרא כאן להדיא שהמ"ם נקראת בשווא נע.

מ לעולם באסיפה שפירושה מיתה, הטעם מלעיל והסמ"ך בסגול (כגון: וַיָּגֵעַ יִצְחָק וְקָם הָאָסֶף אֶל עֲקִיבָה בְּרֵאשִׁית ל"ה כ"ט), ובאסיפה מלשון איסוף, הטעם מלרע והסמ"ך בצירי. ויתכן שאם קורא מלרע במקום מלעיל, או להיפך, משנה משמעות.

ל' ע"פ כללי הדקדוק דרך תיבת 'שָׁטוּ' ראויה להיות מוטעמת מלעיל, כיון שהיא מנחי ע"ו (היינו שהאות האמצעית של השורש היא האות וי"ו, ששורשה שוט), אך יש יוצאים מן הכלל רבים בנחי ע"ו המוטעמים מלרע, ובפרט לפני אותיות גרוניות שגם נחי ע"ו מוטעמים פעמים רבות מלרע מחמת נטיית האות הגרונית הבאה בראש תיבה למשוך ולקרב אליה את ההטעמה בתיבה שלפניה. וממקום סימון הטעם כאן אי אפשר לדעת היכן מקום ההטעמה, כיון שהטעם תלישא קטנה מסומן תמיד בסוף התיבה ולא בהברה המוטעמת.

ובספר פתח דברי כתב שההטעמה בתיבת 'שָׁטוּ' היא מלרע, וכן כתב במעשה אפוד ובספר רב פעלים, וכן הביא מנחת שי שבספר ספרדי קדמון נמסר כאן במסורה על תיבה זו שמוטעמת מלרע, וכן הביא מנחת שי בירמיה (י"א י') שבספר קדמון נמסר בירמיה שתיבה זו מוטעמת כאן מלרע.

ובעין הקורא ליהב"י הנקדן כתב שהטעם מלעיל, וגם אור תורה נוטה לומר כן, וכן הדפיס רוו"ה 'שָׁטוּ' מלעיל בשתי תלישות ע"פ עין הקורא, וכן הדפיסו בתנ"ך קורן ע"פ רוו"ה.

וכן בכמה כתיבי יד (א"א א"ו א"י) מוטעם כאן 'שָׁטוּ' בשתי תלישות, אחת מעל השי"ן ואחת בסוף התיבה, כדי לסמן ולהורות שהטעם מלעיל בשי"ן. ובאחד מכתבי היד (כ"י א"י) אף נמסר במסורה להדיא: 'כן מטעים בשי"ן באספמים' והיינו שבספרי ספרד הטעם מלעיל בשי"ן. ובכתב יד נוסף (כ"י א"ד) נמסר (על תיבת 'קָרָה' בשמות ח' ז') שבספר ספרדי מוגה יפה הטעם בתיבת 'שָׁטוּ' מוטעם מלעיל.

ובוזהר (שמות דף ס"ג ע"א) מפרש את תיבת 'שָׁטוּ' מלשון שטות, וכתב בהגהות הרמ"ז, שלפי זה שורשה 'שטה', וא"כ תיבת 'שָׁטוּ' ראויה להיות מוטעמת מלרע, ודלא כהאור תורה. אך כבר השיב עליו החיד"א בניצוצי אורות שדברי הוזהר הם על דרך דרש, ואין להביא ראיה מהדרש לקריאה. ולענין מעשה צ"ע אם לקרוא את תיבת 'שָׁטוּ' מלעיל או מלרע.

ל' ברש"י ובאבן עזרא פירשו שהוא מלשון 'שָׁמֶן', והשי"ן מנוקדת בקמץ משום ההפסק. והוסיף רש"י וכתב שאי אפשר לפרש שהוא מלשון 'שָׁמֶן', שאם כן ראוי להיות מוטעם 'הַשָּׁמֶן' מלרע והמ"ם בצירי. ומדבריו נראה שדרשת חז"ל (יזמא ע"ה ע"א) שמוכח ממנה שהוא מלשון 'שָׁמֶן', אינה ע"פ פשוטו של מקרא.

אך האבן עזרא כתב שאפשר לפרש שהוא מלשון 'שָׁמֶן', ולפירוש זה אכן ראוי היה להיות מוטעם 'הַשָּׁמֶן' מלרע, אלא שהשתנה מקום הטעם. וא"כ, הקורא 'הַשָּׁמֶן' מלרע, לרש"י שינה משמעות, ולאבן עזרא לא ברור ששינה משמעות.

ל' על פי הסברה הדקדוקית מסתבר יותר שהקמץ הוא קמץ קטן, שהלא חולם שמתבטל והופך לקמץ (דרך חולם להפוך לקמץ כאשר מתארכת המילה והתנועה מתרחקת מהטעם, כגון כגון 'פֶּתַל' - 'פֶּתֶלִיק', 'שׁוֹרֵשׁ' - 'שׁוֹרְשִׁיק'), הקמץ הוא קמץ קטן. וכאן היה חולם במקור (בתיבת 'אֶהְלֶה'), וא"כ כשהתבטל החולם והפך לקמץ, בפשטות הוא קמץ קטן.

ועוד, שדרך האות הקודמת לחטף, להנקד בניקוד החטף. וכיון שהאות הגרונית שאחר הקמץ מנוקדת בחטף קמץ קטן, מסתבר שהקמץ שלפניו הוא קמץ קטן.

ואמנם אין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, אך כאן ההברה סגורה

י"ב י"ד: וְאַבְיֵהָ יִרְקָה יִרְקָל - תיבת 'וְאַבְיֵהָ' מוטעמת בפשטא ולא בקדמא מו'.

Three decorative floral ornaments arranged horizontally.

❖ חילופי נוסחאות ❖

ח' י"ח: וְאַקַח אֶת־הַלְוִיִּם / (וְאַקַח אֶת־הַלְוִיִּם)

בטפחא אתנהתא – בכתבי היד: ט"ג ט"ד ט"ה, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו
ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"יב ס"יג ס"יד ס"טו ס"טז ס"יז, א"א א"ב א"ג א"ד
א"ה א"ו א"ז א"ז א"ט א"י ~. ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גניצבורג,
קסטון, קורן, ברויאר.

בפשטא זקף קטן – בכתבי היד: ט"ב ט"ה.

ט' ח': מַה-יְצִנָּה / (מַה-יְצִנָּה)

היו"ר רפה – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד
ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"יב ס"יג ס"יד סט"ו סט"ז ס"ז, א"ב. ~
ובדפוסים: מק"ג, בריואר. ~ וכן כתב מהרי"ק^{מח}.

הי"ד דגושה – בכתבי היד: ס"ח, א"א א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז. ~ ובדפוסים: רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסטון, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא. מ"ט.

ט' י': בִּי־יֵהֱ-טָמֵא / (בִּי־יֵהֱ טָמֵא) / (בִּי־יֵהֱ טָמֵא)

במקף – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ו ט"ח, ס"א ס"ג ס"ד ס"א ס"ב סט"ז. ~
ובדפוסים: קסטון, ברויאר.

במרכא – בכתבי היד: ס"ב ס"ט ס"י ס"ז, א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוז"ה, קורן.

במונת – בכתבי היד: ס"ה ס"ו סי"ד סט"ו, א"א א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז. ~
ובדפוסים: לטריס, גינצבורג.³

י"א ל"ג: עוֹדְנֹו - הדל"ת בסגול, והנו"ן דגושה, והוא לשון יחיד נסתר. והקורא 'עוֹדְנֹו' בצירי ורפה^מ, משנה משמעות מִד ללשון רבים המדברים על עצמם^מ.

י"א ל"ג: מִכָּה רַבָּה מְאֹד - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים 'מכה רבה מאד'.

י"ב ב': הִרָק אֶדְ-בְּמִשָּׁה - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים 'הִרָק-אֶדְ בְּמִשָּׁה'.

הָלֹא גַם־בְּנֵי דָבָר - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'הָלֹא גַם־בְּנֵי דָבָר'.

י"ב ו': אִם־יִהְיֶה נְבִיאָכֶם יי' - יש להקפיד להטעים היטב את הזקף המפסיק שבתִּיבַת 'נְבִיאָכֶם', שאם לא יטעים כראוי ישמע שה' הוא הנביא מו'.

בַּמִּרְאָה - האל"ף בקמץ. ואין לקרוא 'בַּמִּרְאָה' בסגול.

י"ב ח': פֶּה אֶל־פֶּה - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להשמיט את המונח ולהטעים 'פה-אֶל־פֶּה' במקף.

לְדַבֵּר בְּעֵבֶדְי בְּמִשָּׁה - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים 'לְדַבֵּר בְּעֵבֶדְי בְּמִשָּׁה'.

י"ב י"ב: אֶל-נָא תְהִי כְמֹת - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים 'אֶל-נָא תְהִי כְמֹת'.

מזו הצירוף קדמא מהפך פשטא מצוי מאד במקרא, ולעומת זאת הצירוף פשטא מהפך פשטא הוא די נדיר, ומחמת הרגילות, ודמיון צורות הקדמא והפשטא, יש נטיה להטעים כאן בקדמא מהפך, ולא בפשטא.

מח' וכן בספר חמדת ימים לר' שלום שבזי מחכמי תימן הביא בתוך דבריו טעם לזה שהיו"ד רפה, ומוכח שבספריהם מנוקד ביו"ד רפה.

מִטָּשׁ פֻּעַמִּים בַּתִּנָּה מוֹפִיעָה אוֹת יוֹדֵי שׁוּאִית אַחֵר תִּבֵּית מֵה': מֵה־יִצְחָר־
(בַּמִּדְבָּר ט' ח'), מֵה־יִדְבָּרוּ (שׁוֹפְטִים י' א'), מֵה־יִדְבֹּר (יִרְמְיָה ה' ט"ו, תְּהִלִּים פ"ה ט'), מֵה־יִצְבֹּר־
בִּי (חֲבֻקָּק ב' א'), מֵה־יִידוּת (תְּהִלִּים פ"ד ב').

ובכתבי היד המדויקים (כתר ארם צובא, ט"ב ט"ד) היו"ד רפה בחמשה מקומות, ורק בפסוק מַה־יִדְּוֹת (תהלים פ"ד ב') היו"ד דגושה. (בכתר אר"צ חסר בבמדר ט' ח').

וכבר כתב מנחת שי בפסוק 'מִה־יִדְבָּר' (שופטים ו' א'), שבמקצת ספרים אין נש ביו"ד ור' איצק פרעמלאר כתב (קוטרוס דברי אמת כא) שבמק"ג ובמקרא קטנה ובדפוסים נוספים היו"ד כאן רפה, ובאור תורה לא הגיה מאומה, ובכמה דפוסים היו"ד כאן דגושה, ואולי אות יו"ד שזוהית שונה משאר אותיות הדגושות אחר תיבת 'מֶה', וכולו שנמצא בכמה פסוקים נוספים (דימה ה' ט'), בחבוקק ו' א', תהלים פ"ה ט') ש"נ"ינים בזה בין הספרים אם היו"ד דגושה או רפה. עכ"ד. (וראה עוד במה שנכתב בזה לעיל במדור 'דיוקים ודקדוקים').

² וכתב ברויאר (רשימת הנסח ומקורותיו), שיתכן שהיו סופרים ששחזתו דמיון המרכא והמתג בכתבי היד חשבו בטעות שהמתג שחתת היו"ד בתבית 'יהיה' הוא מרכא, ולכן במקום להטעים פִּי־יִהְיֶה־קִטְמָא במתג הסעימו פִּי־יִהְיֶה־קִטְמָא במרכא, וכיון שהסעימו את תבית 'יהיה' במרכא ממילא ביטלו את ההקפה והטעים 'ויהיה טמא', ולכן מוטעם כן בחלק מהספרים.

וכיון שע"פ כללי הטעמים לפני מונח המשרת לפזר לא יבוא הטעם מרבא אלא רק מונח, בשלב שני היו סופרים שתיקנו את הטעמת 'בִּיְיָהּ טָמָא' במרבא והטעימו 'בִּיְיָהּ טָמָא' במונח במקום המרבא, ולכן מוטעם כן בחלק מהספרים.

^{מא} שדרך האות הקודמת לחטף, להינקד בניקוד החטף. וכיון שהאות הגרונית שאחר הקמץ מנוקדת בחטף קמץ קטן, מסתבר שהקמץ שלפניו הוא קמץ קטן.

ואמנם אין דרך קמץ קטן לבוא בהברה פתוחה, אך כאן ההברה סגורה במקורה, שהלא האות הגרונית היתה ראויה להינקד בשווא נח (מקורה), ורק בגלל שדרך שווא נח באות גרונית להתרחב לחסך, הורחב השווא שבאות הגרונית לחסך קמץ ונפתחה ההברה. וכיון שבמקור ההברה היתה סגורה, דינה כהברה סגורה, ולכן יכול לבוא בה קמץ קטן.

^{מב} כתבו המדקדקים שאחר קמץ קטן יבוא תמיד שווא נח או דגש, וכאן שאין דגש או שווא נח אחר הקמץ הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

מב לקוראים בהגיה המבחינה בין צירי לסגול, אם לא ידגשו את האות, אע"פ שעשו שלא כדיו, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת גם ללא הדגש ע"י הסגול. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין צירי לסגול, שאצלם כל היבדול בין המשמעים הוא ע"י דגשות ורפיון האות, לא ידגשו, יש לחשוש בה לשינוי משמעות.

מד וכבר כתב בשו"ת אורים גדולים (למוד כ', סימן ק' בדפוס ח') (לר' אברהם ישראל זאבי זצ"ל אב"ד חברון, נפטר תצ"א, שו"ת זה מוזכר פעמים רבות בחיד"א וברע"א), שמי ששינה וקרא 'תשלחנו' בגז"ר רפה במקום 'תשלחנו' בגז"ר דגושה, ויניצא בזה, הרי שינה משמעות ויש להחזירו (כמו שכתב הרמ"א (א"ח סימן קמ"ב סעיף א') שבשינוי משמשת הענין מחזירין אותו). והוסף שם שגער בלשונו ציבור שלא דקדקו לקרוא בדגש. והובאו דבריו בבב הוריות (סימן קמ"ב אות ט').

מה כמו בפסוק: עודינו תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל (איכה ד' י"ז).

^מו ופירוש הפסוק על פי הטעמים הוא, שאם יהיו לכם נביאים, אין השכינה נגלית עליהם באספקלריא המאירה, אלא בחלום וחזיון, וכמו שפירש רש"י. ופירוש האבן עזרא שפירש אם היה נביאכם שהוא נביא ה', אינו מתאים לפיסוק הטעמים.

ט" כ"א: אֲשֶׁר־יְהִיָּה / (אֲשֶׁר יְהִיָּה)

במקף – בכתבי היד: ט"ב, ס"א ס"ג ס"ד ס"ז ס"ח ס"י, א"ב. ~ ובדפוס: ברויאר.

בקדמא – בכתבי היד: ט"ו, ס"ב ס"ה ס"ו ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ד ס"ט ס"ז, א"א א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן.¹⁸

י"א י"ח: וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר / (וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר)

בקדמא גרש – בכתבי היד: ט"א ס"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ח ס"י, א"א א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, קסוטו, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא בשם מקצת ספרים.

במונח רביע – בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"ז ס"ט ס"י ס"א ס"ב ס"ד ס"ט ס"ז ס"י, א"ב א"ה א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, גינצבורג¹⁹, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא בשם רוב ספרים.²⁰

י"י לָכֵם / (י"י לָכֵם)

במרכא – בכתבי היד: ט"א ק"ט ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח ס"י ס"א ס"ב ס"ד ס"ט ס"ז ס"י, א"א א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן מוכח מכללי הטעמים ומהמסורה.²¹

בדרגא – בכתבי היד: ס"ז ס"ט ס"י, א"ד. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ.

י"א כ"ד: וַיֵּצֵא מֹשֶׁה / (וַיֵּצֵא מֹשֶׁה)

בזקף – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ה, ס"א ס"ב ס"ד ס"י ס"א ס"ב ס"ג ס"ז, א"א א"ג א"י. ~ ובדפוס: ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא.

ברביע – בכתבי היד: ט"ח, ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"י ס"א ס"ב ס"ד ס"ט ס"ז ס"י, א"ב א"ה א"ו א"ז א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, גינצבורג, קסוטו, קורן.²²

י"ב ט"ו: עַד־הָאָסֶף / (עַד הָאָסֶף)

במקף – בכתבי היד: ט"א ס"ב ט"ג ט"ד ט"ה ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ח ס"י, א"א א"ג א"ד א"ה א"ו א"ז א"ט. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, ברויאר.

במרכא – בכתבי היד: ס"א ס"ו ס"ט ס"י, א"ב א"ג א"ד א"ה א"ו א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, גינצבורג, קסוטו, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

את המאמר ולכן הן מחוברות בטעם למאמר עצמו. וממילא לפי זה מיושבת הטעמת 'וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר' בגרש המופיעה בספרים המדויקים.

¹⁸ אלו הם כללי משרתי התביר: כאשר יש שתי הברות או יותר בין ההברה המוטעמת במשרת התביר, להברה המוטעמת בתביר, המשרת יהיה דרגא (כגון: וַיִּבְרָךְ אֹתָם), וכאשר יש ביניהם פחות משתי הברות, המשרת יהיה מרכא (כגון: וַיִּתֵּן אֹתָם), ושווא נע נחשב כהברה לענין זה (כגון: וַיִּקְרָא אֶת־יִשְׁמָאוֹל).

ולכלל זה יש כמה יוצאים מן הכלל שנמנו במסורה (במק"ג פירוש משפטים, ובדקדוקי הטעמים (סעיף 19), ובספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם, ובדרכי הניקוד והנגינות לר' משה הנקדן (שער הנגינות, טעם תביר), ובספר עט סופר לרד"ק (דף ל' ע"ב), ובשאר ספרי הראשונים העוסקים בכללי הטעמים) שבהם המשרת מוטעם בדרגא אע"פ שיש רק הברה אחת בין המשרת לתביר. ובפסוקנו יש רק הברה אחת בין המשרת לתביר, וכיון שאינו נמנה במסורה בין היוצאים מן הכלל, מוכח שמוטעם כאן 'י"י לָכֵם' במרכא ולא 'י"י לָכֵם' בדרגא.

¹⁹ דרך רו"ה ללכת תמיד בשיטת עין הקורא, וכאן נטה מזה וכתב שבכל הספרים וכתבי היד מוטעם 'וַיֵּצֵא מֹשֶׁה' ברביע ולא 'וַיֵּצֵא מֹשֶׁה' בזקף. אך באמת ברוב כתבי היד המצויים בידינו אכן מוטעם 'וַיֵּצֵא מֹשֶׁה' בזקף כשיטת עין הקורא, וכן מוטעם גם בכתבי היד המדויקים, ומוכח שנוסח עין הקורא כאן אכן נכון ומדויק יותר.

²⁰ הטעמת 'וַיֵּצֵא מֹשֶׁה' בזקף גם מסתברת יותר מהטעמת 'וַיֵּצֵא מֹשֶׁה' ברביע, משום שאם מוטעם 'וַיֵּצֵא מֹשֶׁה' ברביע, הפיסוק הוא: 'וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל הָעָם, אֶת דְּבָרֵי יי', ופיסוק זה אינו מסתבר. אך אם מוטעם 'וַיֵּצֵא מֹשֶׁה' בזקף, הפיסוק הוא: 'וַיֵּצֵא מֹשֶׁה, וַיְדַבֵּר אֶל הָעָם אֶת דְּבָרֵי יי', ופיסוק זה הגיוני ומסתבר.

²¹ יתכן שהטעמת 'אֲשֶׁר יְהִיָּה' בקדמא במקום 'אֲשֶׁר־יְהִיָּה' במקף, היא טעות שנגרמה בהשפעת הפסוק העיל (ט"ב) בו מופיע צירוף זהה, ומוטעם 'אֲשֶׁר יְהִיָּה' בקדמא בתיבת 'אֲשֶׁר'.

²² ובגליון ציין שבספרים אחרים מוטעם 'וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר' בקדמא גרש.

²³ וכתב ברכר בהערותיו לתנ"ך יהואש, שהטעמת 'וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר' ברביע מסתברת יותר מהטעמת 'וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר' בגרש, משום שאם מוטעם 'וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר' בגרש הפיסוק הוא: 'וְאֶל הָעָם תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ לַמֶּחֶר, וְאֶכְלֶתֶם בָּשָׂר', אך אם מוטעם 'וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר' ברביע הפיסוק הוא: 'וְאֶל הָעָם תֹּאמַר, הִתְקַדְּשׁוּ לַמֶּחֶר וְאֶכְלֶתֶם בָּשָׂר', ופיסוק זה מסתבר יותר.

וכוונת דבריו היא, שמסתבר יותר שהפיסוק הגדול הוא בתיבת 'תֹּאמַר', שהרי אמר להם גם את ההמשך 'וְאֶכְלֶתֶם בָּשָׂר', ואם הפיסוק הגדול יהיה בתיבת 'לַמֶּחֶר', לא מובן שאמר להם גם את התיבות 'וְאֶכְלֶתֶם בָּשָׂר'.

אך גם אילו הכלל שכתב היה נכון, דבריו נכונים רק אם נניח שבאמת אמר להם 'הִתְקַדְּשׁוּ לַמֶּחֶר וְאֶכְלֶתֶם בָּשָׂר' כדבר אחד, אך אם אמר להם שני דברים, דהיינו, 'הִתְקַדְּשׁוּ לַמֶּחֶר', ועוד דבר אמר להם, 'וְאֶכְלֶתֶם בָּשָׂר', יתכן שיבוא פיסוק גדול בתיבת 'לַמֶּחֶר', שהרי לא אמר להם כאן דבר אחד, וכוונת הפסוק היא שיאמר להם שיתקדשו למחר, ועוד יאמר להם שיאכלו בשר. ואכן באור החיים פירש שאמר להם שני דברים ולא דבר אחד.

אך באמת דבריו אינם נכונים כלל, משום שדרך הטעמים להתייחס לתיבות המקדימות את המאמר כאילו הן חלק מהמאמר, ולא להפסיקן מהמאמר (וכגון בפסוק: וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הָיִינוּ אֱלֹהִים אֲלֵיכֶם אֲחֵד וְתִרְאָה תִּפְשָׁה (בראשית א' ט'), שהפיסוק הגדול הוא בתיבת 'אֲחֵד', וא"כ, בתיבת 'אֲחֵד' מסתיים המאמר לכאורה, ויוצא שאת תיבות 'תִּרְאָה תִּפְשָׁה' הקב"ה לא אמר. אך באמת כיון שדרך הטעמים להתייחס לתיבות המקדימות את המאמר כאילו הן חלק מהמאמר, ולא להפסיקן מהמאמר, לכן התייחסו הטעמים לתיבות 'וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם' כאילו הן חלק מהמאמר, ואם כן ההפסק הגדול שבתחת 'אֲחֵד' הוא ההפסק הגדול שבתוך המאמר, וזוים המאמר הוא באתחלתא שבתחת 'תִּפְשָׁה'), ולכן אחר תיבות 'וְאֶל הָעָם תֹּאמַר' לא בא הפיסוק הגדול, משום שהן התיבות המקדימות